

Pieter Vader, 1734-1800*

P.J.A. van Voorst Vader

Het zal wel 1761 zijn geweest, dat Pieter verhuisde van Schoorl naar Kortgene. Hij had daar een aanstelling gekregen van de Administrateurs van de Boedel van WILLEM ADRIAAN II VAN NASSAU DE LECQ, Heer van o.a. Bergen, Kortgene, Odijk, de Mijl en Middelharnis, tot Secretaris van de "*Stad en Hooge Heerlijkheid van Cortgeene*". Voor zijn overlijden in 1759 had deze Nassau, spruitend uit het geheim huwelijk van Prins Maurits (1567-1625) met de R.K. Margaretha van Mechelen, wier afstammelingen op het Congres te Nijmegen in 1679 door keizer Leopold zijn gelegitimeerd en tot graven van Nassau erkend, voorzien, dat zijn kinderen niet in staat zouden zijn tot het beheer van zijn uitgestrekte goederen. Zijn oudste zoon, Willem Lodewijk (1727-1792) was immers - evenals W.A.'s vrouw - geestesziek en zijn tweede zoon, Wigbold Adriaan (1729-1797) kreeg weliswaar belangrijke functies als Burgemeester van Alkmaar en Rentmeester van de Staten domeinen in West-Friesland, maar was financieel onbetrouwbaar. In 1789 werd hij daarom onder curatele gesteld en hij bracht de laatste jaren van zijn leven door "*in Secure Bewaring*" op het Hof van Bergen. W.A. vertrouwde zijn kinderen alleen het vruchtgebruik toe; dat gold ook voor zijn dochter, die gehuwd was met de graaf von Degenfeld, gezant van Pruisen in Wenen.

Het beheer van zijn goederen vertrouwde W.A. II toe aan twee voornamen Alkmaarse heren, die zo zelfstandig waren, dat zij zelf hun opvolgers mochten benoemen. De eerste twee administrateurs waren RUTGER PALUDANUS en HENDRIK VAN VLADERACKEN, die opgevolgd werden door CORNELIS VAN FOREEST (1756-1825) en GERARD CORNELIS VAN VLADERACKEN (1767-1821), zoon van Hendrik. De belangrijkste van deze vier was Van Foreest, burgemeester van Alkmaar, stammend uit een oud adellijk geslacht, verwant aan de vrouw van Wigbold Adriaan van Nassau (deze vrouw was HESTER VAN FOREEST, een verre nicht van Cornelis), een hoogst actief patriot, die deel nam aan de aanhouding van Prinses Wilhelmina bij Goejanverwellesluis in 1787 en in de Bataafse Republiek voorzitter werd van de Volksvertegenwoordiging te 's-Gravenhage. Het geregeld contact met Kortgene viel Gerard van Vladeracken toe, baljuw van Bergen en penningmeester van de "*Hondsbosse*" (zeewering). Het lijkt geen twijfel dat de eerste beheerders bij de keuze van een secretarischout van Kortgene hun oog met kennelijk welgevallen hebben laten rusten op Pieter als telg van een hun goed bekend geslacht. Pieter's vader, TEUNIS, was immers schout en secretaris van Schoorl. Pieter's zuster, MEYNSJE, was gehuwd met WILLEM LODEWIJK IVANGH, de schout van Bergen. Schoutengeslachten huwden vaak onder elkaar. Ivangh deed tevens notarieel werk, was opsteller van het testament van W.A. II. Behalve zijn verstand en betrouwbaarheid is daarbij zeker ook Pieter's politieke overtuiging - Patriottisme - van overwegende betekenis geweest. Zowel deze tak der Nassaus als alle beheerders waren die overtuiging zeer warm toegedaan. In het bijna geheel Oranje gezinde Zeeland vonden zij niet gemakkelijk geestverwanten. DANKERT AMIJS, de Baljuw van Kortgene was een Oranjeklant.

Voor die verhuisdatum, 1761 - de eerste door hem ondertekende brief van het Gemeente Bestuur van Kortgene voert de datum: 22 October 1761 - hebben wij houvast aan de Acte van Borgstelling van ADRIAAN VLARING,[6] secretaris van Bergen, broer van Pieter's moeder,

* Uit: De Spuije, Mededelingenblad van Heemkundige Kring De Bevelanden en Vereniging Vrienden van het Museum voor Zuid- en Noord-Beveland. 1997, 39: 7-24 (met copien van de begeleidingsbrief bij een belastingaangifte en van 5 bladzijden uit de eerste jaarrekening der Heerlijkheid, alle in Pieter Vader's fraaie handschrift).

voor Pieter als secretaris van Cortgene, d.d. 10 december 1760. In die tijd kreeg je immers niet zomaar een functie; je moest een borgsom storten, terwijl bovendien een redelijk bemiddeld man zich voor je borg moest stellen, ter preventie van malversaties. Oom Vlaring heeft dit voor zijn neef gedaan. Pieter's vader was in 1751 al overleden.

Wat weten wij van Pieter? Dat is maar weinig. Wij hebben geen portret van hem of zijn vrouw.* In 1765, dus op de rijpe leeftijd van 31 jaar trouwt hij met LEIJNTJE DANIELS (1741-1804), 24 jaar oud. Zij was het enig kind van ABRAHAM DANIELS, kapitein van de W.I.C. Met vooruitziende blik had die in 1757 - vóór zijn laatste reis - een testament gemaakt.[5] Hierin staat, dat hij bij zijn overlijden de voogdij over Leijntje toevertrouwt aan een broer en een zwager van zijn vrouw. Mama overleed enkele jaren nadat Abraham van zijn reis niet was terug gekeerd. Uit de bescheiden gift aan de kerk van £6 Vl. (= f30,-) en een uitkering aan de wees van f100,-, als zij huwt òf 25 jaar is geworden, mag wel de gevolgtrekking worden gemaakt, dat Leijntje niet overmatig met aardse goederen was bedeed.

Uit dit huwelijk werden 7 kinderen geboren, waarvan er 5 al jong overleden. Hun 2 langer overlevende kinderen waren: ABRAHAM - genoemd dus naar zijn grootvader Daniëls - en WILLEM LODEWIJK - genoemd naar Pieter's warm bevriende zwager Ivangh.

Uit zijn brieven weten wij, dat Pieter een geboren administrateur was: kijk eens naar zijn ongewoon fraai handschrift (brief aan Gedeputeerde Staten van Zeeland met belasting aangifte; bijlage II)! En zijn handtekening!! Maar bovenal zijn "REEKENINGEN". Uit deze vijf bladzijden (bijlagen bij het oorspronkelijke artikel) - de hele Rekening heeft er 126! - kunt U al zien, dat het Rentmeesterschap geen sinecure was. Zie zijn eerste jaarverslag als Rentmeester van de Heerlijkheid over 1788 (Rijks Archief Zeeland 33.1 No. 746 (1789)).

De bruto inkomsten bedroegen in 1788

£ 2441:12:5¼

Het totaal der uitgaven

£ 1073: 2:10

Het batig saldo derhalve

£ 1368: 9:7¼

Daarbij komt dan nog een *"Rekening over de goederen nagelaaten bij den Hoog Edel Gebooren Heere van Driebergen"*. *"En Ontfang van de goederen bij wijlen Nassau Bergen gekogt van de Erven van wijlen de Gravinne van Nassau, vrouwe van de Lecq."*

In 1779 dreigt de magistraat - met Pieter - in aanvaring te komen met de Staten van Zeeland. Op 10 Februari had Wigbold Adriaan van Nassau een Request gericht aan de staten tot vrijstelling van zekere belastingen, zich beroepend op de *"Brieven van aankoop en investiture van den 20 Maart 1478 en de daarop gevolgde successieve verleijen: 'Floris den Bastart mag rustelijk ende vredelijk gebruiken en genieten, doende en latende 't Burg. Ambt van Cortkene ... (is) van alle Schoten, Beden, Subventien, jegens ons ende onsen Erven tot Eeuwigen Dagen gevrijt ende gequoten.'"* Maar de Staten wijzen deze claim af: *"de belastingen die bij Octroy 9 Juny 1774 aan gezworenen en ingelanden van den St. Anna Polder zijn geïntroduceert vallen niet in termen van een Last of Impost der Consumptive middelen. En zijn dus niet exempt."*

Daarover wordt geprocedeerd. Het verzoek van de magistraat van Kortgene om provisioneel ontslag van betaling, hangende de procedure, beantwoorden de Staten (Gemeente Archief Kortgene No. 7/25. Brieven d.d. 4/3 1779) met de opmerking dat Hun Ed. Mogenden daarin weinig behagen scheppen en dat in hun daar bij gedaan verzoek niet kan worden getreden. De magistraat van Kortgene moet een verregaande verknochtheid aan hun Halsheer wel onderscheiden van hun verplichtingen ten aanzien van hun land. Weigering van betaling verdient ernstige correctie. De magistraat heeft orders uit te voeren, anders wordt zij vervangen door *"waardiger voorwerpen in wier handen 's Lands Hoogheid en gerechtigheid veiliger bewaard zullen zijn."*

Maar hoort hoe welsprekend Pieter definitief onheil weet te voorkomen (Gemeente Archief Kortgene No. 7/25, brieven d.d. 4/4 1779). Hij begint te berichten, dat op 3 April aan de resolutie der Staten is voldaan, en dus binnen de gestelde tijd van vier weken. En gaat dan voort: *"En terwijl wij uit de laatstgemelde Resolutie, tot onze gevoelige smert, hebben vernomen, dat wij door ons vorig gedrag, en bij name door ons adres van den 22en Februarij dezès jaars, hadden geincureert het ongenoegen en indigatie van hunne Edele Mogende flatteeren wij ons door de ten dezen gepresterde voldoening, de gemelde voor ons zoo onaangename gevoelens te hebben uitgewischt, en geprevenueert de facheuse gevolgen, welke daar uit zouden hebben kunnen resulteren, en profiteeren, met blijdschap van deze gelegenheid om U Edele Mogende te verseecken, dat wij nog bij deeze, nog bij eenige andere occasien immer een oogmerk hebben gehad om te manqueren aan de onderdanigheid en gehoorszaamheid, welke wij met allen eerbied erkennen, aan hunne Edel mogende als de Hooge overigheid, schuldig te weezen, speciaal in een point van hoogstderzelver directe delegatie, en mitsdien dat ingevalle wij bevorens mogten hebben gescheenen in de verpligting eenigsints te kort te zijn gekomen, hetzelfde eeniglijk aan een gebrek aan attentie op het distingueeren onzer relatien zoude moeten worden geadscribeert, maar in geenen deele aan eenig desadveu (= loochening) of moedwillige verwaarloozing van onze verplichting en onderdanigheid aan en onder hoogsgemelde onze Overigheid, waarvan wij U Edel mog: bidden zig te willen gepersuardeert houden, hopende bij vervolg te toonen, dat het ons nog aan oplettenheid nog aan goeden wil zal haperen, om hun Edel mogende (den nood zulks vorderende) de Levendigste blijken te geeven, dat wij in het acquit der plichten voor niemand der In- of opgezeetenen van dezen Lande begeeren te wijken."*

Pas in 1782 kreeg Pieter bezoek van zijn Alkmaarse superieuren.[2] Het gezelschap bestaat uit de beide administrateurs, Rutger Paludanus en Hendrik van Vladeracken, Wigbold Adriaan van Nassau zelf, een van Wassenaar, verre familie van Foreest, en Ivangh, de schout van Bergen. Het verslag van het Zeeuwse deel van deze reis - die in totaal duurde van 11-27 Augustus - mag ik U niet onthouden. De reis ging per jacht - ondanks de 4e Engelse oorlog - en werd vertraagd door harde tegenwind en een gevecht *"met enige Franssen, die afgeslagen werden"*. In gemoderniseerde spelling overgezet, lezen wij:

"Zaterdag 18 Augustus (1782). Tussen acht en negen uur aan de kade te Kortgene gekomen, saluerende die stad met 5 schoten, komende toen aan boord om ons te verwelkomen de baljuw D. Amijs en de secretaris P. Vader, welke beiden die middag bij ons op het jacht hebben gegeten. Na de middag met de Heer van Wassenaar op de jacht geweest, doch niets geschoten, maar verscheiden hazen en patrijzen gezien."

Zondag 19 Augustus. 's Morgens wind en weer als voren. 's Middags bij Ds. Velkamp te Kortgene te kerk geweest. 's Avonds bij den secretaris Vader op een pijpje geweest welke toen bij ons op het jacht heeft gesoupeerd."

Maandag 20 Augustus. 's Morgens wind en weer als voren. Om half tien rijden gegaan om de boerenplaatsen toebehorende de boedel van Bergen te gaan bezien, zijnde om twee uur weder aan het jacht gekomen. Na de middag met de Heer van Wassenaar op de jacht geweest en door mij twee hazen geschoten. De oude heren met den dominé bij de heer Amijs op een pijpje geweest en 's avonds secretaris bij ons geeten.

Dinsdag 22 Augustus. 's Morgens westelijke wind. Bij de goede vrienden in Kortgene afscheid wezen nemen en om half twaalf de haven verlaten en onder zeil gegaan, begroetende de rede van Kortgene weder met 5 schoten."

Ook in 1786 kreeg Pieter Alkmaars bezoek.[2] Het gezelschap bestond dit keer uit de administrateurs Rutger Paludanus en Gerard van Vladeracken, welke laatste zijn overleden vader was opgevolgd, een juffrouw Paludanus, de vrouw van van Vladeracken, Ivangh met zijn vrouw Meynsje, een echtpaar van Buren - niet duidelijk wie dat waren - en Mr. H. Rijser, secretaris van Alkmaar, die in 1779 voor de benoeming tot administrateur had bedankt en w.s. alleen een vacatiereisje wou hebben, en tenslotte Wigbold Adriaan van Nassau, die wederom een jacht had weten te organiseren. Na een bezoek aan Middelharnis, dat ook aan de boedel hoorde, werd Kortgene bereikt op 9 Augustus: *"Voor Kortgene gekomen zijnde salueerden wij die plaats met het geschut en nadat wij zekeren baljuw wegens verregaande toegevensheid aan sprakeloze vreugdebedrijven bij gelegenheid dat Zijne Hoogheid daar voorbij gepasseerd was door eenig volk gepleegd, ernstig hadden horen onderhouden, gingen wij met de sloep aan de wal. Men deed daar een wandeling, bezag de kerk en een boerenwoning en, nadat de zaken van de heren Paludanus en Van Vladeracken afgedaan waren, lichtten wij na de middag te twee uur het anker en zeilden met westelijke wind naar Vlissingen."*

In Middelburg werden vrienden en kennissen bezocht en bezienswaardigheden als het depot van de V.O.C., het kabinet van het Genootschap der Wetenschappen, en er volgde een excursie naar de Westkapelse zeedijk.

Uitvoeriger moeten wij stilstaan bij de gebeurtenissen in 1787. De tegenstellingen tussen de Oranjepartij en de Patriotten waren zo verscherpt, dat Willem V naar Nijmegen was uitgeweken. In 1787 komt het op veel plaatsen in Nederland tot Orangistische oproeren, wellicht het sterkst in Zeeland: in Goes al in Januari en Maart, waarbij meer dan 50 huizen van patriotten werden verwoest.[3]

"Wie Oranje niet wil minnen

Steek ik zoo den oven binnen"

kon men bij een bakker achter de winkelruit lezen. Middelburg moest het in Juni en Juli 1787 ontgelden: uitgebreide plunderingen en er viel zelfs een dode. De rellen in Vlissingen leidden niet alleen tot plundering maar ook tot het verwijderen van de patriotten uit de vroedschap. In Hulst bleef het bij kapotte ruiten bij een Orangistische muiterij door militairen. Ook in Zierikzee en Tholen werd geplunderd. Alleen in Veere konden vernielingen door tactisch optreden van Baljuw en Burgemeester nog juist worden voorkomen, al werd de brave secretaris ERMERINS - bekwaam schrijver der 8 delen ZEEUWSCHE OUDHEDEN - ongenadig afgeranseld. Op het platteland van Schouwen en Duiveland gingen de rellen tot in 1788 door. Ook Kortgene werd niet gespaard, zoals wij in Pieters verslag aan de Alkmaarse heren kunnen lezen:[2]

"Wel Edel Geboren Gestrenge Heeren,

De plundering, moedwil en ongebondenheid is in deze provincie tot een zoodanigen overmaat gesteigert, dat dezelve te menigvuldig en schrikkelijk zijn om die te verhalen; ik zal mij slegts

bepalen bij het voorgevallene in dit eiland, en wel bepaaldelijk 't geen in de nagt tusschen den zesde en zevende july te Cortgeen gebeurden. Vooraf dien ik te melden, dat er vrijdag de zesde july een gerugt liep dat die uit het eiland Walcheren na Cortgeen soude overkomen om aldaar de op nieuws aangestelde patriottische regeering te vermoorden en hunne huizen in puinhopen te veranderen. Dit gerugt deed de president-burgemeester en scheepen resolveeren den baljuw Amijs te verzoeken om de magistraat ten aller spoedigsten te doen vergaderen, met dat gevolg, dat 's avonds ten 6 uren de magistraat bijeen kwam. Op de propositie van de baljuw wierde goedgevonden dewijl op alle toorns thans vlaggen uitgestoken waren, zulks ook te Cortgeen te doen en vrijheid gegeven om orange te dragen, gelijk zulks eenparig wierd geresolveerd als het eenigst middel om een gedreigde verwoesting te ontgaan. De vlag wierd direct op de toorn geplaatst. Dan men resolveerde om de vrijheid tot het dragen van orange cleur niet bij publicatie maar slegts bij monde bekend te maken, vertrouwende de meerderheid dat men hiermede wel soude vergenoegt zijn. Maar wat gebeurt er? Niet die uit het eiland Walcheren maar die van het nabuurig Wissenkerke kwamen des nagts omtrent 12 uren met slaande trom en onder ijsselijk geschreeuw ten getale waarschijnlijk wel 400 man, alle met stokken en knuppels gewapent Cortgeen intrekken. Aan mijn huis komende wierd ik versogt buiten te komen, dat ik als op dat tijdstip in geen staat van defensie tegen zoodanigen menigte zijnde, gewillig deed en vroeg wat hun begeeren was? Ik kreeg ten antwoord dat ik versogt werd in de magistraats kamer te komen. Ik seide hun indien de magistraat vergaderde dat ik soude komen. Waarop ik kort daarna door de bode geciteerd (= opgeroepen) wierd en weynig tijds daarna passeerde mij den baljuw Amijs, seggende wij sullen nog moeten vergaderen. Ik volgde hem en in 't kort waren alle de leden, uitgezonderd twee, die buiten Cortgeen wonen, present. De woedende menigte stoof dan de kamer in, spraken egter bescheiden en zeyden dat zij door die uit Walcheren waren bedreigt, indien sij de Cortgeennaars tot geen prinslui maakten, dat sij souden overkomen en alles verwoesten; dat sij daarom best hadden geoordeeld om een plundering voor te komen ons te versoecken dat er vrijheid wierd gegeven tot het dragen van orange. De magistraat beantwoordde hun dat er reeds des avonds tevoren die vrijheid vergunt was, waarmee sij scheenen vergenoegt te zijn. Egter vroegen zij om een fooytje, dog liefst in bier, voorgevende dat sterken drank dikwels de gemoederen te veel tot moetwil zoude aansetten.; 't welk wierd gelaudeerd en hun een ton bier wierd toegestaan. Wij bleven dus gerust, omtrent een uur tijds, wanneer een andere woedende hoop boven kwam en een papier overgaf met en onder uitbraken van een menigte vloeken, om dit geteekent te willen hebben. Hoofdsakelijk behelsde het een belofte van baljuw, burgemeesteren, scheepenen en de secretaris om het land bij den brouwer Karman in pagt geweest hem voor andere 7 jaaren te zullen verpachten en voorts om de oude constitutie aan te kleven en Willem de 5e in zijne waardigheid te herstellen. Ik tragte hun te overreden, dat wat het eerste betrof het eens anders goed was en dus dat nog ik nog iemand der leden anders dan volgens onse last konde of mogte handelen en dat het tweede aanbelangende dit een saak was, die door de stem in staat hebbende leden en steeden moest worden beslist, dus dat de stad Cortgeen als geen stem in staat hebbende daartoe niets konde toe of af doen. Dan was alles tevergeefs, het was bij de allerijsselijkste vloeken: 'teekenen maar!' en niet redeneeren of wij sullen je alle de kop inslaan. Ik hervatte het nog andermaal om was 't mogelijk de luiden van denkbeeld te veranderen, dan dit was niet als de woede vermeerderen en dewijl er van alle zijde wierd geroepen: 'sla dood' en de knuppels reeds tot dateynde waren opgeheven, vatte ik het papier en seyde: 'dewijl de baljuw bovenstaat is 't oorbaar en welvoeglijk dat die eerst tekent.' Dan deze zeyde: 'neen, ik teeken niet,' waarop de woesten hoop aanstonds uitriep: 'neen de baljuw moet niet teekenen, wij weten genoeg dat hij een regte prinsman is,

maar jij ver... patriotten, jijlui moet teekenen, voort aanstonds of zoo je nog verder spreek dan sal niemand levendig ontkomen.' Ik vatte de pen en onderschreef het verv... papier en terstond moesten burgemeester en scheepenen het zelve doen, waarvan er ondertusschen al eenige met knuppels begroet wierden. Na Hofdijk (arts) zijn verscheide boosaardige slagen gedaan die hij telkens gelukkig ontweek, en tot zijn geluk want anders was hij waarschijnlijk dood geweest. Het was niet genoeg dat deze teekening door de presente leeden geschiedde, neen, de absente burgemeester en scheepenen moesten ook nog teekenen, men ging met trom en vaandel naar hunne hofsteeden en dwongen hun onder bedreiging van den dood naar Cortgeen te komen en te teekenen. Dit was zodra niet verrigt of een voor een moesten buyten bij deze booswigten komen alwaar sommige gedwongen wierden te knielen onder het princevaandel en allerleey smaadheden en beschimping onder gingen. Nadat deze rol gespeelt was wierd ik gedwongen een publicatie te schrijven waarbij de magistraat vrijheid gaf aan een iegelijk om orange vercierselen te dragen, met belofte dat niemand daarover door de magistraat soude worden gemolesteert. Vervolgens moest 's nagts of in den morgenstond de klok geklept en deze publicatie gepubliceert en aanstonds geaffigeert (= aangeplakt) worden, onder bedreiging als vore. Na dat alles verrigt was en omtrent nog twee ankers genever met eenige flessen wijn uitgedronken waren, is deze woeste hoop 's morgens omtrent vijf uren afgemarcheert, sonder egter eenige plundering ofte glazen alhier te hebben uitgeslagen. Er zijn zoo als meest in alle plaatsen eenige voorname bruteurs geweest die de geheele Wissenkerker gemeynte gedwongen hebben mede te gaan, onder bedreiging van andersints op zijn minst de glazen te zullen worden uitgeslagen of geplunderd te worden; en ten bewijze dat zij lieden van hun woord wilden zijn hebben zij aan drie burgerhuizen te Wissenkerke bij hun terugkomst de glazen ingeslagen, alleen omdat de bewoners derselver onder weeg waren teruggekeert. Ik behoeve aan Uwe Edelgeborene van de aanstokers van 't twistvuur in Noord-Beveland geene melding te doen; het zijn zonder twijfel al overlang verdachte personen, wiens woede over 't onlangs gebeurde is verdubbelt. De menigvuldige conferentiën, tot diep in de nagt, en de aanhoudende expressens na en van Wissenkerke hebben mij bedugt gemaakt dat er iets gebeuren wierd; ik sal mij thans ten dezen niet uitlaten. Ik hoop daartoe nader beter gelegenheid te krijgen als alles in rust komt. De justitie is nergens werkzaam en daarom is het voorzigtigste mijns oordeels om alles ook alhier te laten slapen, zelfs om aan bizondere personen geen ongenoegen te betonen voordat de tijd en gelegenheid daartoe gunstiger zij. Was het na de bedoelde personen hun wensch gelukt, dan waren er drie à vier dood geweest en hunne bezittingen ter plundering over gegeven, dat God genadiglijk heeft verhoed. Hofdijk is gevlugt maar waarna toe weet ik niet. Dat weet ik, dat hij te Rotterdam geweest is. De magistraat heeft heden een brieven aan den Heer gezonden, dog die om reedenen minder gevallen als deze behelst. Ik eyndige deze onder toebidding dat God verhoede, dat er in Uw Edele's provincie niet sulcke schrikbarende en schreeuwende ongeregtigheden gepleegt worden als alhier en teekene mij met de meeste hoogachting,

Wel Edelgeboren gestrenge heeren,

Uw weledel geboren dienstwillige dienaar,

Pieter Vader, den 17 juli 1787."

In het archief van de N.H. Kerk te Kortgene vinden we een brief van de Kerkenraad d.d. 19 December 1797, waarin wordt vermeld dat in 1787 slechts (!) 7 van de 85 huizen, die Kortgene toen rijk was, zijn geplunderd. Het is bekend dat er nog een tweede oproer is geweest, waarbij dus wel is geplunderd in tegenstelling met het gebeurde op 6/7 Juli. Maar daarover

ontbreken mij gegevens (zie Bijlage III). Mijn vader wist te vertellen, dat ook het huis van Pieter zelf is geplunderd; hij bezat een krantenknipsel waarin dat was vermeld.

Deze voor de paar eenzame patriotten in Kortgene zo schrikbarende gebeurtenissen hadden voor Pieter groot gevolg. Baljuw Amijs zond ook een verslag naar de Alkmaarse heren waaruit bleek dat bij deze - en eerdere - gelegenheden Amijs met Vader in niet geringe botsing was gekomen.[2] Pieter had kennelijk de leiding genomen, voor Amijs *"een openbare infractie van mijn qualiteit op Cortgene."* Hij vraagt genoegdoening. Ivangh kreeg opdracht de brief van Amijs te beantwoorden. Nu had Amijs in 1786 al een schrobbering gehad *"wegens verregaande toegevensheid aan sprakeloze vreugdebedrijven ... door eenig volk gepleegd"* bij een bezoek van Prins Willem V (zie boven). Maar nu veegt Ivangh Amijs zo hardhandig de mantel uit, dat Amijs bedankt als baljuw en rentmeester. In beide functies wordt hij opgevolgd door Pieter Vader! Zoon Abraham wordt secretaris.

In 1790 krijgt Pieter nogmaals Alkmaars bezoek:[2] C. van Foreest, de opvolger van Paludanus is daar voor het eerst bij met vrouw, broer en zuster; Gerard van Vladeracken met vrouw, Ivangh met de zoon, die hem zal opvolgen. Zacheus, de broer van C. Foreest schrijft:

"Maandag 12 Juli (1790). Werden te 5 uur geroepen, omdat wij dichtbij Kortgene waren. Wij stonden op, salueerden om half 6 Kortgene en kwamen al dadelijk er na voor de haven ten anker. Wij zonden direct iemand naar de wal om de chirurgijn te halen die om 7 uur aan boord kwam om ons te scheren. Om 9 uur kwam Vader en zonen aan boord, om half elf kregen wij drie schippers aan boord, om half 12 lichtten wij het anker en zeilden de haven, doch wij raakten in de mond vast en kwamen na veel sukkelens over eenen aan de steiger. Dominé kwam ons een korte visite geven. Om half twee gingen wij eten, om 3 uur wandelden wij naar de heer Vader en nader van daar de bouwingen van de boedel om. Ook gingen wij bij die van Woudenberg aan. Om 7 uur stapten wij bij de heer Vader, dronken aldaar thee en een glaasje wijn en kwamen de heer en juffrouw Vader aan ons jacht, welke bij ons soupeerden. Ik was de gehele dag sterk aan de afgang geweest en ging aanstonds naar bed. Om 12 uur vertrokken de heer en juffrouw Vader naar huis en de andere vrienden kwamen ook te bed.

Dinsdag 13 juli. Om half 7 opgestaan en geresolveerd om de voorgenomen reis rondom het eiland om de menigvuldige regen buien te staken. Om 10 uur naar de heer Vader gegaan. Karreman gesproken, het huis van de dominé gezien en bij de heer Vader gegeten. Het weer klaarde op en om drie uur reden wij een tour over Wissekerk en Kolijnsplaat en kwamen te half 6 bij een vriendelijke boer en boerin Noordhoek genaamd. Om 9 uur kwamen wij bij de heer Vader, deden een visite bij de oude burgemeester Glas, rookten nog een pijpje of twee bij de heer Vader en gingen om 11 uur aan boord. De jonge heer A. Vader ging met ons mee."

Die reisde mee naar Vlissingen, Middelburg, Lillo, Antwerpen en Brussel. Op de terugweg naar Holland werd hij aan de Zijpe afgezet. En reisde met een toevallig passerende Kortgeense schipper naar huis, om kermis te gaan vieren *"die alhier buitengewoon fraai en groot is geweest; 66 kramen met zeilen er over heb ik geteld"*. Een enorme gebeurtenis die reis voor de 20 jarige Bram: *"Inderdaad het viel mij hard en was zeer aangedaan toen ik een gewenst gezelschap en verblijf moest verlaten, door wien en waarin mij zo veel eer en vriendschap was bewezen; ja, het gevoel nam zodanig de overhand, dat ik mij niet onthouden kon tranen te storten"*. Zo schrijft hij aan Foreest in zijn dankbrief!

In 1795 volgt dan de grote gebeurtenis: de MACHTSOVERNAME DOOR DE PATRIOTTEN. In het Notulboek van de Gemeenteraad staat opgetekend hoe de eerste Volksvergadering op 30 maart 1795 plaats vond:

“De magistraat van Cortgeen, zo Bailliuw, Burgem^{en} Scheepenen en secretaris met uitzondering nochtans van den Scheepen Bruijnier (een onverbetelijke Oranjeklant, die als zijn mening had gegeven de plunderingen in 1787 nuttig en terecht te vinden) leggen bij monde van den Secretaris uit aanmerking der thans erkende oppermagt des volks ten behoeve der vergaderde Burgers in de kerk te Cortgeen hunne Posten needer verklaarende de vergadering dat ook Scheepen Bruijnier van deeze zijnen Post is ontheeven. Waarna op voorstelling van de Secretaris Baill. Burg^{en} en Scheepenen op nieuw door de vergaderde Burgers worden aangesteld - terwijl ook den Secretaris door dezelve Burgers meede word aangesteld. Alle Presente Leeden derzelver Posten aanneemende leggen den Eed van getrouw in hunne posten te weezen af en word Paulus Strijd aangesteld om in plaats te fungeren van Scheepen Bruijnier, zo deeze zig daar van wilde onttrekken.

In de Magistraatskamer geretourneerd zijnde arriveeren circa 3 uren de Twee fransche officieren van Colijnsplaat met een detachement Soldaaten, 1 Tambour en pijper. Waar op de vrijheidsboom welke daartoe door den Baill. Vader als rentmeester van Cortgeen uit de Plantagie der Heerlijkheid was verleend, door burgers & soldaaten onder groot gejuich en dans word geplant waarna de Burgers op kosten van de magistraat Een vat Bier is uitgedeelt, de Soldaten in de Stadsherberg behoorlijk verversching toegedient en de officieren in deeze vergadering zijn ontvangen waarna door het vreedzaam vertrek van Burgers en franschen die gebeurtenis is geëindigt.”

En zo is Pieter Vader - beter laat dan nooit - van de bescheiden post van secretaris, schout en vendumeester van een minuscule smaltstad - in 1795 558 inwoners! - gerezen tot de hoogste gezagdrager ter plaatse: Baljuw en Rentmeester der Hooge Heerlijkheid met daarbij horende bijbanen: polderfuncties en Rentmeester der "Groote Armen" (burgerlijk armbestuur). In 1798 ook benoemd tot *“Rentmeester der gemeene middelen etc. over den Eylande Noordbeveland”*, steunend op een borgstelling door zijn zoon Abraham en I.A. Verburg met certificaat van *“de sufficance der Borgen”*. Zijn verhouding tot zijn Alkmaarse meesters was duidelijk optimaal. Zijn oudste zoon stijgt in 1795 tot *“provisioneel Representant van het Volk van Zeeland”*, Noord-Beveland en Wolphaartsdijk vertegenwoordigend, een der 24 *“Homines Novi”*. Zijn jongste zoon zal de spil van Wissenkerke worden.

Een gelukkig man? Luisteren wij naar Abraham als hij in 1798 verklaart waarom er in Kortgene maar zo heel weinig burgers als kiesgerechtigd zijn toegelaten: *“Het zij daar toe ons vergunt de Eer te moogen hebben uwen aandacht te doen opmerken dat de Politique denkwijis der ingezetenen in deezen geheelen Eijlande en ook bepaaldelijk te deezer stede zeer ten nadeele der teegenwoordige orde van zaaken is geweest, durven wij u desweegens gerustelijk verzeekeren. Dat seedert de onthuijking van het Patriottismus binnen deeze Republicq en de ontwikkeling der gevoelens tot Eene orde van zaaken als welke wij thans tot onze gevoelige blijdschap mogen beleeven en dus ook nog heeden niet minder dan 9/10 gedeelte der ingezeetenen niet anders kunnen worden beschouwd dan als aanhangers van het Huijs van Oranje en in het algemeen als hartelijke voorstanders der voorige vorm van regeering.*

De Plundering & geweldenarijen in den Jaare 1787 te deezen stede waar aan - zeer weinige individus uitgezondert - voorts alle de ingezeetenen te deezer stede beneevens ten minste 3/4 gedeelte van die in het verdere gedeelte des Eijlande woonachtig hebben deelgenoomen, de verachting en verguizing genoegsaam algemeen uitgeoefent aan al wat Patriottisch dagt, de openbaare gesprekken, de voortduurende haat en de te werkstelling van tallooze middelen om genoegsaam alhier volstrekt nationaal den afkeer aan den dag te leggen omtrent al zulke Persoonen en middelen die als werktuigen tot voortplanting van het

Patriottismus konden dienstbaar zijn, zijn zo veele bewijzen welke teegen den geest onzer meede Eylander en getuigen en hun Eenige gestaadige begeerte tot Eene omwenteling van zaaken deed toekennen die wij hartelijk wenschten op goede gronden te kunnen zeggen dat ook thans geen aanwezen meer had.

De traage opkomst der Burgeren in de grondvergaderingen welke algemeen in deezen Eylande en bepaaldelijk te deezer steede successivelijk na de revolutie van 1795 gehouden zijn bevestigen bij dit alles te meer den ingewortelden zugt voor het Huijs van oranje en de vorige orde der dingen en tegelijk den grooten afkeer van de thans gevestigde orde van zaaken (Onze breedsprakige Abraham gaat nog lang door!)

Maar niet zodra het bezoek aan de vergaderingen gebonden wordt aan het toekennen van stemrecht ... "vloeyde Eene verbaazende meenigte toe om de uitoeffening van het stemrecht, dan geene beminnaars der teegenwoordige orde van zaaken zaagen wij daar toe opkoomen. Neen, de hartelijkste voorstanders van het Huijs van oranje, vervolgers van patriotten, Plunderaars bij getaalen en zelfs geweze geconfineerde ter zaake van plundering in tugthuijzen en Banditen waaren de voorwerpen welke het recht van Een vrijheidslievend Burger begeerden te worden toegekent."

Vierendertig jaar heeft Pieter dus geleefd tussen een goegemeente als "een uitgeworpene, hartelijk gehaat...". Dat moet toch wel een heel zware last zijn geweest. De chirurgijn Hofdijk, evenals Pieter door de Alkmaarse heren geplant in Kortgene, was een der weinige geestverwanten.

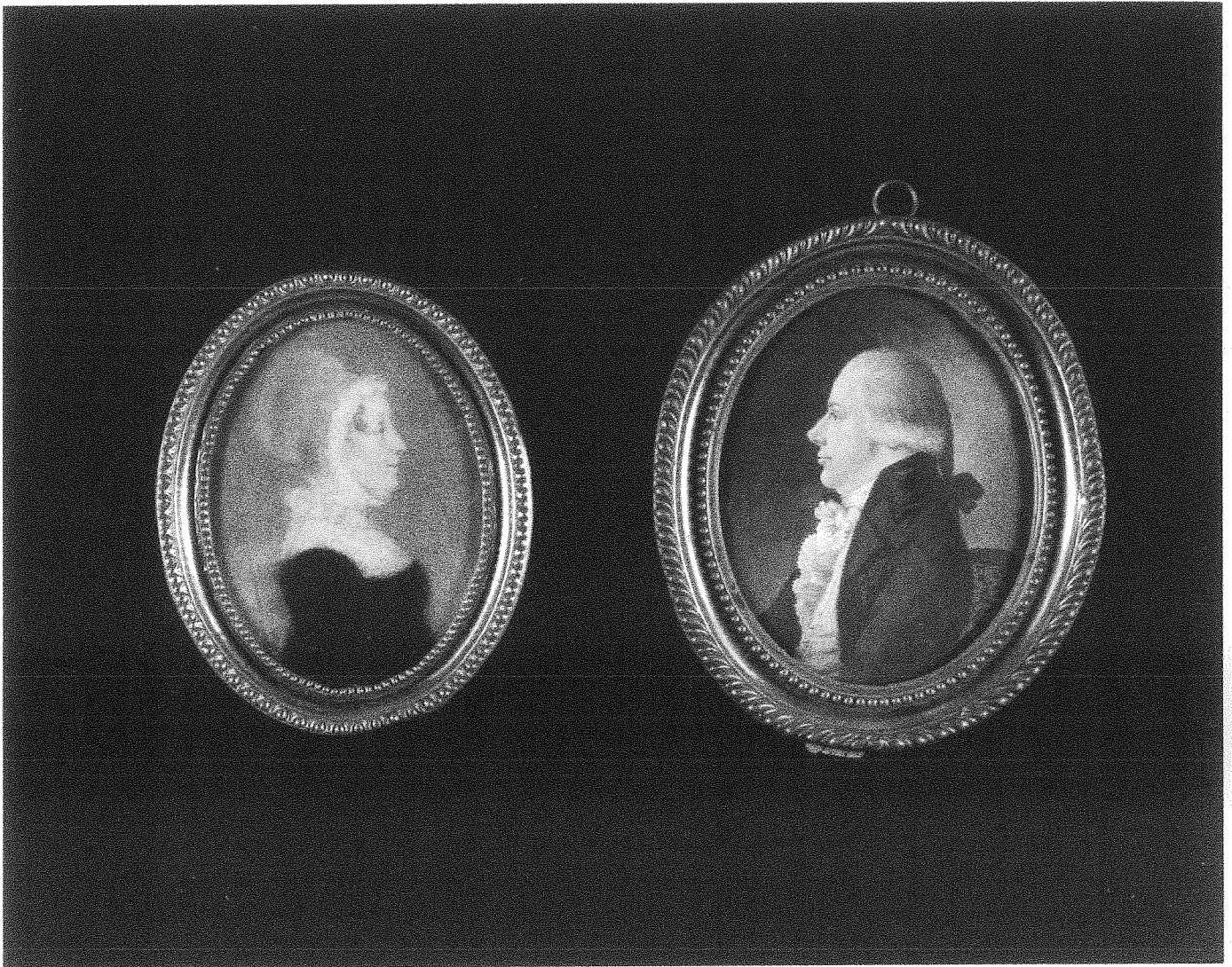
LITERATUUR

1. Gemeente Archief, Kortgene.
2. Rombach JH. De Patriotten te Kortgene en hun Alkmaarse Heeren. Historisch Jaarboek voor Zuid- en Noord-Beveland, 1987; 13: 37-48.
3. Wessels AM. Zeeland in de Patriottentijd. Goes, Oosterbaan & Le Cointre, 1974.
4. Hollestelle LM, e.a. Homines Novi in Zeeland, 1795. Uit: Brood A, et al. Homines Novi. Amsterdam, Schiphouwer & Brinkman, 1993 (ISBN 90-72872-10-X).
5. Notarieel Archief te Veere, notaris W. van den Dorpe. Weeskamer Archief Veere. Voorl. inv. nr. 70.
6. Rapport v/h Centraal Bureau voor Genealogie over de herkomst van het geslacht VADER te Schoorl. 1960. Goes, Gemeente Archief, Archief van Voorst Vader Stichting.

BIJLAGEN

- I. Portretten van (waarschijnlijk) het echtpaar Pieter Vader (1743-1800) en Leijntje Daniëls (1741-1804). Uit: Saaymans Vader archief
- II. Begeleidingsbrief bij belastingaangifte aan Gedeputeerde Staten van Zeeland (1780). Uit: Gemeente Archief Kortgene, no. 25.
- III. Addendum bij het artikel met nadere gegevens aangaande het tweede oproer in 1787 in Kortgene (zie pag. 30-31), waarover de auteur pas na publicatie de beschikking kreeg.

BIJLAGE I

Pastelportretten van het echtpaar Pieter Vader (1734-1800) en Leijntje Daniëls (1741-1804).
Uit: Saaymans Vader archief,

BIJLAGE I

Edele Mogende Heeren!

*Wij zenden aan Udele Mogende, de fabelen
van het Dientbode en Karol Wagen en Paarde
geld, over den Eilande Noordbeveland, door als die
bij ons op Seden, ^{over den Jan. 1779} zijn gedreft.*
Waar mede wij onderdanig Elijen

Edele Mogende Heeren

*Uwe Edel Mog. Onderdanige
Dienaaren
de Magistraat van Kortgene
Ter Ordonnantie van Bevelen*
P. vader

*Kortgene den 16 Febr.
1780.*

Begeleidingsbrief van Pieter Vader (1743-1800) bij belastingaangifte aan Gedeputeerde Staten van Zeeland (1780). Uit: Gemeente Archief Kortgene, no. 25.

BIJLAGE III

Addendum bij het artikel over Pieter Vader met nadere gegevens aangaande het tweede oproer in 1787 in Kortgene (zie pag. 30-31), waarover de auteur pas na publicatie de beschikking kreeg. Deze gegevens werden door de auteur in een bijgesloten brief dd 27-02-1997 aan de vVV-aanhang gezonden tesamen met het Februari 1997 nr. van De Spuije met het artikel.

Addendum

Het Rijks Archief Zeeland, No. 2385, no. 10, handelende over Criminele Zaken, bevat de rechtspraak op het Gravesteen te Middelburg door Burgemeester en Scheepenen van die stad in 1788 over de tien raddraaiers bij dit 2e oproer te Kortgene op 18 October 1787 en volgende dagen, waarbij 7 huizen zijn geplunderd en zelfs een aanvang is gemaakt sommige hiervan af te breken. Pieter Vader week na de plundering van zijn huis uit *"naar zijn Hofstede"* - een klein geval met $\pm 3\frac{1}{2}$ ha grond in de Willem Adriaan polder. Daar kreeg hij op 20 October van *"het Hoofd en voorganger der oproerlingen"*, Toort Walrave, toestemming om Kortgene *"met schuijt"* te verlaten.

Walrave werd veroordeeld tot *"25 jaar tugthuis en na expiratie van den voorgeschreven tijd is hij voor 25 jaar uit de Provincie Zeeland verbannen"*. De andere raddraaiers kregen soortgelijke, maar lichtere straffen. Later werden al die straffen voor een groot deel kwijtgescholden.